

УДК 347.965.4(477)

Н.В. КНЯЗЕВА,

ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»

ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА В УКРАЇНІ

Ключові слова: адвокатура, адвокатська діяльність, правова робота, принципи, засади

На даний момент в Україні обрано європейський вектор розвитку держави, суть якого полягає у докорінній зміні більшості сфер суспільного життя з урахуванням позитивних тенденцій західних країн. За таких умов одним із найбільш пріоритетних є питання щодо юридичного статусу та подальшого розвитку інституту прокуратури в нашій країні. Західні країни прецедентного права славляться виключною роллю адвоката, як одного з головних учасників судового процесу. Якщо брати до уваги Україну, то в нашій державі інститут адвокатури є відносно новим та знаходиться на стадії розвитку, адже за радянських часів він практично не існував в сучасному вигляді. При цьому реформування адвокатури займає доволі значне місце, так як рівень професійної правничої допомоги показує фактичну роль права в житті суспільства, а також його правової культури. Найвизначнішою гарантією вказаного сектору юридичної діяльності є наявність відповідних принципів. Засади професійної адвокатської діяльності в Україні є рамками, в котрих вона існує. Але доволі високий рівень динаміки розвитку адвокатури привів до наявності певної невизначеності з приводу питання принципів адвокатської діяльності. Тому ми вважали б за доцільне більш повно розібрати цю проблематику, враховуючи її визначну роль для правової системи України в цілому.

Протягом багатьох років адвокатська діяльність була об'єктом вивчення та наукової роботи у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, теорія та практика роботи адвокатів досліджувалась Л.О. Сте-

щенковим, М.С. Строговичем, Г.М. Шамба, В.М. Савицьким, М.П. Некрасовим, О.Д. Бойковим, М.П. Каном, Л.Д. Кокоревем, Д.П. Котовим та іншими. Організаційні аспекти діяльності адвокатів освітлювались у роботах О.П. Галоганова, В.В. Долежана, І.М. Козьякова, М.І. Мича, М.В. Муравйова, М.В. Руденка, О.В. Синьоокого, І.С. Яртих тощо. При розгляді вказаної проблематики необхідно також враховувати досвід зарубіжних науковців. Наприклад, доволі значний внесок у розуміння адвокатської етики зробили Р. Давида, М. Молло, Р. Гарріс, Л.П. Уайнреб та інші.

Однак, незважаючи на велику кількість наукових робіт, в яких адвокатська діяльність тим чи іншим чином освітлювалась, безпосередньо питання принципів професійної діяльності адвоката в Україні належним чином не досліджувалось, що викликає необхідність більш уважно розібрати цей аспект. Тому метою статті є визначення поняття, а також виділення головних принципів професійної діяльності адвокатів в Україні та розкриття змісту цих засад.

Розгляд вказаної у статті проблематики необхідно починати з виділення головних особливостей адвокатури, як окремої сфери юридичної діяльності в сучасній Україні. Незважаючи на відносно молоді нормативну систему, яка регулює адвокатуру в нашій державі, ця галузь суспільної роботи має доволі довгу та цікаву історію. Слід зазначити, що осередком права є Стародавній Рим. Юристи цієї держави, по суті, збудували більшість сучасних правових інститутів, особливо в цивільній галузі. Адвокатура в цьому сенсі не є виключенням, так як у Стародавньому Римі ця діяльність була доволі розвинутою.

Так, прообразом інституту захисту та представництва в цій країні на шляху становлення договірної моделі адвокатської діяльності став інститут патронату, який вніс новий принцип у розвиток адвокатури: повне юридичне заступництво патроном клієнта, перебуваючи з ним у відносинах, подібних до родинних. Клієнт, обравши собі патрона з числа патриціїв, приписувався до його роду і

отримував право називатися родовим ім'ям. Клієнт був зобов'язаний ставитися до патрона з великою повагою, надавати йому послуги та матеріально підтримувати [1, с.15].

Найбільшим поштовхом до розвитку класичної адвокатури в Стародавньому Римі стали публікації судових процедур, видані у V ст. до н.е. Флавієв, а у IV ст. до н.е. – Елієм, коли Рим став повноцінною республікою. З цього часу адвокатура набуває статусу вільної професії, однак, допуск до адвокатської діяльності вимагав особливої підготовки і ораторських навичок. Однак законодавча регламентація її практично не торкнулася. Правила професійної діяльності склалися під впливом практики, звичаїв і традицій. Юридична професія розвивалася у двох напрямках, і окрім ораторів, що красномовно захищали сторону в суді, юридичні послуги надавалися правознавцями, які складали позов, супроводжували клієнта в суді, надавали висновки у справі або навіть самою присутністю у судовій залі затверджували свою підтримку відповідній стороні [1, с.15].

Певний розвиток адвокатської діяльності також простежується на території нашої держави, але у більш пізні часи. Наприклад, «яскравими» представниками вказаної сфери діяльності в Російській Імперії у XIX столітті, частиною якої була Україна, є такі знані адвокати-оратори, як Ф.Н. Плевако, С.О. Андрієвський, А.І. Урусов та інші. Їх судові виступи відрізнялися бездоганною логікою, дотепністю, витримкою, глибиною пізнань. Все це допомагало їм виграти безнадійні, здавалося б, справи, тому що судова промова – це момент істини, концентрація зусиль захисника чи представника, підсумок наполегливої праці й надій [2, с.13].

На сьогоднішній день адвокатура являє собою законодавчо-визначену діяльність, яка ґрунтується на жорсткій нормативній базі та високому рівні професіоналізму її суб'єктів. Найбільш значні особливості цього виду юридичної практики можна виділити із положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Згідно частині 1

статті 2 Закону, адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому законодавством [3].

Представлений нормативний акт також розтлумачує зміст захисту, представництва та інших видів правової допомоги. Так, захистом є вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення [3]. Інші види правової допомоги представляють собою види адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення [3].

Доволі цікавим видом адвокатської діяльності є представництво. Закон говорить, що його сутність полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні [3].

Таким чином, адвокатура України є специфічним за своєю суттю інститутом, який

представляє собою систему правових норм, котрими регулюється процес діяльності адвокатів, а також організації ефективності їх роботи. Урегульованість даного явища нормами чинного законодавства говорить про наявність певних вихідних положень або ж засад, на яких адвокатська діяльність ґрунтується. В даному разі мова йде про правові принципи, які створюють фактичні рамки функціонування і розвитку для конкретного виду правової роботи особливих суб'єктів. Окрім цього, сама по собі проблематика правових принципів є доволі цікавою. Тому, перш ніж виділити засади професійної діяльності адвокатів України, необхідно ознайомитись з поняттям правового принципу.

Доцільно зазначити, що на сьогоднішній день погляди вчених стосовно визначення юридичних засад суттєво різняться між собою. В класичному варіанті термін «принцип» походить від латинського слова «*principium*», яке означає «початок», «основа». Водночас, принцип – це те, що лежить в основі певної теорії науки, внутрішнє переконання людини, основне правило поведінки [4, с.40]. За В.І. Далем, слово «принцип» означає наукове чи моральне начало, основу, правило, від якого не відступають [4, 5]. Поняття «принцип права» має більш широкий зміст, якщо проаналізувати визначення декількох вчених, котрі виводять щодо даної проблематики цілі концепції. Наприклад, Л.С. Явич, А.М. Васильєв та В.М. Роужин вважають, що принципи права – це ідеї, теоретичні, нормативно-керівні положення того чи іншого виду людської діяльності, які конкретизуються в змісті правових норм та об'єктивно зумовлені матеріальними умовами існування суспільства [6, 7].

Деяко інше бачення мають такі науковці, як О.Ф. Скаун, П.М. Рабінович, В.А. Козлов, Ю.А. Ведерников та інші, які розуміють юридичні засади, як керівні ідеї, об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставлять до учасників суспільних відносин із метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів та визначають

зміст і спрямованість правового регулювання, відображають найважливіші закономірності соціально-економічної формації [8; 9; 4, с.40].

Отже консолідуючи приведені відомості можна стверджувати, що правовим принципам властиві наступні особливості:

- об'єктивна зумовленість, яка виражається у взаємозв'язку принципів та певного виду діяльності;
- верховенство регулювання, так як принципи – це елементи, на яких відповідний правовий інститут, галузь або ж діяльність будується та функціонує;
- вираження групового інтересу, тобто реальних поглядів тих суб'єктів, які мають відношення до сфери, в рамках якої правові принципи існують.

Якщо це все перенести у поле адвокатури, то принципи професійної діяльності в даній галузі є керівними ідеями, які фактично впливають на організацію роботи адвокатів, її ефективність та прийнятність з точки зору моральної етики. Даний факт є тією вихідною крапкою, яка зумовила появу двох великих груп засад адвокатської діяльності, а саме:

- 1) етичних принципів;
- 2) організаційних принципів.

Той факт, що адвокат є суб'єктом, який взаємодіє як з приватними особами так і публічними, зумовлює необхідність регламенту його поведінки. Саме тому у сфері представленого виду правової діяльності існують певні деонтологічні засади, які в своїй сукупності становлять адвокатську етику. На думку М. Брацевського, до її предмету відноситься визначена корпоративними правилами належна поведінка члена адвокатської асоціації в тих випадках, коли правові норми не встановлюють для нього конкретних правил поведінки [10, с.174]. Але до 2012 року адвокатська етика існувала у вигляді квазі-норм, які не мали фактичної обов'язковості. Усе змінило прийняття Установчим З'їздом адвокатів України, який пройшов 17.11.2012 року у Києві, офіційних правила адвокатської етики. У Розділі II цього документу визначаються ключові етичні засади їх діяльності, а саме сім основних принципів.

1. Незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності. З метою дотримання цього принципу в своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, бути мужнім і принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їх ефективному використанні в інтересах клієнтів.

2. Дотримання законності, тобто, провадження адвокатської діяльності виключно на основі чинного законодавства та положень Конституції України.

3. Домінантність інтересів клієнтів, що виражається у фактичному обов'язку адвоката поважати свободи та вибір клієнта, віддаючи йому перевагу.

4. Неприпустимість конфлікту інтересів, або створення ситуації, коли його поява найбільш вірогідніша. В даному разі конфліктом інтересів є суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків.

5. Конфіденційність є одним із найголовніших принципів. Його наявність забезпечує захист персональних даних та іншої інформації про клієнтів, які користуються послугами адвокатів, від розголошення або використання такої інформації проти них.

6. Зважаючи на суспільну значущість і складність професійних обов'язків адвоката, від нього вимагається високий рівень професійної підготовки, ґрунтовне знання чинного законодавства, практики його застосування, опанування тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, ораторського мистецтва, що говорить про наявність принципу компетентності та добросовісності.

7. Повага до адвокатської професії виражається у фактичному усвідомленні адвокатом своєї значимості та суспільної корисності. Дотримуватись цієї засади відповідні суб'єкти повинні не тільки в момент вико-

нання своїх функцій, а також у громадській сфері¹.

Окрім етичних засад діяльності українських адвокатів, які викладені у цільових нормативних актах даної сфери, існують також організаційні принципи, формою вираження яких є норми чинного законодавства. Організаційні принципи існують для забезпечення реалізації адвокатами своїх безпосередніх функцій. На сьогоднішній день можна виділити чотири ключові засади професійної діяльності вказаних суб'єктів правової роботи, які закріплено у статті 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [3].

Відповідно до першої керівної ідеї, діяльність адвоката ґрунтується на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникненні конфліктів інтересів [3]. Іншими словами, адвокати мають керуватися в своїй роботі виключно законами, які уособлюють право, що є основним регулятором суспільних відносин в нашій країні. Слід зазначити, що представлена засада в деякій частині дублює однойменні етичні правила поведінки. Але в даному разі мова йдеться не про поведінку відповідних суб'єктів, а організацію їх роботи таким чином, щоб персональна інформація клієнтів не розголошувалась, а ситуації в яких присутній конфлікт інтересів не виникали.

Доволі важливим є принцип територіальності в момент провадження адвокатської діяльності. Його наявність свідчить про те, що адвокат України здійснює адвокатську діяльність на всій території України та за її межами, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або законодавством іноземної держави [3]. В даному разі велике значення має політико-територіальний устрій нашої країни, який на сьогоднішній день має унітарних характер. Тобто, на всій Україні діє єдина правова система, виражена у загальнообов'язкових нормах відповідних

¹ Правила адвокатської етики : Установчий З'їзд адвокатів України. 2012.

юридичних актів. Однак принцип територіальності обмежує діяльність адвокатів на території інших держав, для провадження якої необхідне правове «підґрунтя», тобто, відповідні міжнародні угоди чи акти.

Відповідно до принципу, передбаченого у частині 3 статті 4 раніше згаданого закону, адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання [3]. Ця засада забезпечує найвизначнішу особливість адвокатури України, а саме її самоврядний характер. Законодавець таким чином виділяє адвокатське співтовариство у окреме явище, та надає йому певне право до самоорганізації. В кожному окремому випадку здійснення адвокатом своєї цільової діяльності має певні особливості. Якщо даний суб'єкт працює індивідуально, то у всіх відносинах він виступає від свого імені та вважається самозайнятою особою. Дещо іншими особливостями характеризується діяльність адвокатів шляхом створення організацій або ж юридичних осіб. Першим подібним утворенням є адвокатське бюро.

Відповідно до законодавства, воно є юридичною особою, створеною одним адвокатом, і діє на підставі статуту. Найменування адвокатського бюро повинно включати прізвище адвоката, який його створив. Державна реєстрація адвокатського бюро здійснюється у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». Адвокатське об'єднання також представляє собою юридичну особу, але його створення здійснюється шляхом об'єднання декількох адвокатів. В обох випадках організації діють на підставі установчих документів, а також мають право відкривати рахунки в банках, мати печатки, бланки зі своїм найменування тощо [3]. На договірних засадах до адвокатських бюро та об'єднань можуть бути залучені на роботу інші адвокати.

Останнім організаційним принципом професійної діяльності адвокатів на території України є засада допустимості роботи іноземних адвокатів на території нашої держави.

Наявність цього принципу робить допустимим роботу іноземних правників в країні, але цей аспект є своїм обмеженням. Відповідно до чинного законодавства адвокат іноземної держави, який має намір здійснювати адвокатську діяльність на території України повинен:

1) звернутися до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за місцем мешкання;

2) подати заяву для його подальшого включення до Єдиного реєстру адвокатів України;

3) надати документи, які підтверджують право на заняття адвокатською діяльністю [3].

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія приймає рішення протягом десяти днів і за відсутності підстав для відмови, надає іноземному адвокату право на роботу на території України.

Отже, аналізуючи питання принципів професійної діяльності адвокатів в нашій державі, на основі норм чинного законодавства та напрацюваннях вчених при дослідженні суміжних теоретико-правових явищ, ми дійшли наступних висновків.

1. Історія інституту адвокатури в Україні тягнеться з часів Стародавнього Риму та Греції. Саме у цих країнах адвокатура, як самостійний осередок правової роботи, набув свій класичний вигляд. Але найбільший вплив на це явище було здійснено за часи Російської Імперії, в територіальну структуру якої наша держава входила.

2. Адвокатура в Україні є самоврядним інститутом, який існує задля реалізації правового захисту, представництва та надання інших послуг юридичного характеру.

3. Принципи професійної діяльності адвокатів становлять керівні ідеї на яких ця діяльність будується. Вони також показують особливості її організації, ефективності та моральної прийнятності.

4. Принципи адвокатської діяльності, як і класичні правові принципи, мають формальну визначеність, що також говорить про їх обов'язковий характер.

5. Уся структура принципів адвокатської діяльності складається з великої кількості різ-

них елементів, які мають неоднакове нормативне закріплення. В системі принципів професійної роботи адвокатів вирізняють етичні принципи, котрими регулюється поведінка відповідних суб'єктів, при здійсненні ними своїх функцій, та організаційні, які впливають на легальність такої діяльності, її структурованість, суб'єктний склад тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Переверза І. М. Адвокатура в Стародавній Греції та Стародавньому Риму // Право: історія, теорія, практика. 2014. С. 14–17.
2. Адвокатура: минуле та сучасність : матеріали II Міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспір. та студ. (м. Одеса, 2 березня 2013 р.) / відп. за вип. д. ю. н., проф. В. М. Дрьомін. Одеса : Фенікс, 2013. 592 с.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : закон України від 05.07.2012 № 5076–VI // Відомості Верховної Ради України. 2013.

№ 27. Ст. 282.

4. Страчук О. В. Щодо поняття принципів права // Часопис Київськ. ун-ту права. 2012. № 2. С. 40–43.
5. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 3. / Даль В. И. М. : Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1955. С. 431.
6. Явич Л. С. О принципе научности в работе советского государственного аппарата // Правоведение. 1967. № 2. С. 64.
7. Ронжин В. Н. О понятии и системе принципов социалистического права // Вестник МГУ. Сер. 11. Право. 1977. № 2. С. 34.
8. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Х. : Консум, 2009. С. 221.
9. Ведерніков Ю. А., Грекул В. С. Теорія держави і права : навч. посіб. 4-е вид., доповн. і переробл. К. : Центр навч. л-ри, 2005. С. 79.
10. Святоцька В. О. Етичні (деонтологічні) засади професійної діяльності адвокатів в Україні та країнах ЄС // Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 3. С. 174–177.

Князева Н. В. Принципи професійної діяльності адвоката в Україні // Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 3. С. 78–83. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_3_15.pdf

Виконано науковий аналіз адвокатури України, як цілісного інституту особливої сфери правової роботи, на основі чинної нормативної бази, якою він безпосередньо регулюється. Визначаються головні аспекти адвокатської діяльності, історичні умови розвитку на території України, а також принципи, на яких вона будується.

Князева Н.В. Принципы профессиональной деятельности адвоката в Украине

Выполнен научный анализ адвокатуры Украины как целостного института особой сферы правовой работы, на основе действующей нормативной базы, которой он непосредственно регулируется. Определяются основные аспекты адвокатской деятельности, исторические условия развития на территории Украины, а также принципы, на которых она строится.

Knyazeva N.V. Principles of Professional Activity Lawyer in Ukraine

The article deals with the scientific analysis of the Bar Association of Ukraine as a holistic institution of a special field of legal work, on the basis of the current normative framework, which it is regulated directly. The main aspects of advocacy, historical conditions of development on the territory of Ukraine, as well as the principles on which it is being built, are determined.